Stadskerk Nijmegen (OCP), 26 november 2023, 10e zondag van de herfst, laatste zondag van het kerkelijk jaar; voorganger: ds. Pieter Endedijk (PKN)

[ter inleiding:]
Deze zondag is laatste van het liturgisch jaar. De zondagen na Allerheiligen en vóór Advent vormen mét die zondagen van Advent een tijd van verwachting. Wij verwachten de Komende, verwachten het het komende, de hemel die komt, de komende Heer.
Wat is die hemel die komt, die hemel van ooit?
Daarover gaat een lied, een lied dat vandaag onze aandacht krijgt. Het is lied 768 uit het Liedboek. De overweging zal de vorm hebben van een liedmeditatie.

[1e lezing: Daniël 12,1-4] (Nieuwe Bijbelvertaling]
1 In die tijd zal Michaël opstaan, de grote vorst, die de kinderen van je volk terzijde staat. Het zal een tijd van verdrukking zijn, zoals er niet geweest is sinds er volken bestaan. In die tijd zal je volk worden gered: allen die in het boek zijn opgetekend. 2 Velen van hen die slapen in de aarde, in het stof, zullen ontwaken, sommigen om eeuwig te leven, anderen om voor eeuwig te worden veracht en verafschuwd. 3 De verlichten zullen stralen als het fonkelende hemelgewelf, en degenen die velen tot gerechtigheid hebben gebracht als de sterren, voor eeuwig en altijd. 4 Maar houd deze woorden geheim, Daniël, en verzegel het boek tot de eindtijd. Velen zullen op zoek gaan en de kennis zal toenemen.’

[Evangelie: Matteüs 24,14-35] (Nieuwe Bijbelvertaling)
14 Pas als het goede nieuws over het koninkrijk in de hele wereld wordt verkondigd als getuigenis voor alle volken, zal het einde komen.
15 Wanneer jullie dus de “verwoestende gruwel” waarover gesproken is door de profeet Daniël, zien staan op de heilige plaats (lezer, begrijp dit goed), 16 dan moet iedereen in Judea de bergen in vluchten; 17 wie op het dak van zijn huis is moet niet naar beneden gaan om nog spullen te halen, 18 en wie op het land is moet niet terugkeren om zijn mantel te halen. 19 Wat zal het rampzalig zijn voor de vrouwen die in die tijd zwanger zijn of een kind aan de borst hebben! 20 Bid dat jullie niet in de winter zullen moeten vluchten en ook niet op sabbat. 21 Want het zal een tijd zijn van enorme verschrikkingen, zoals er sinds het ontstaan van de wereld tot nu nooit geweest zijn en er ook niet meer zullen komen. 22 En als die tijd niet verkort zou worden, dan zou geen enkel mens worden gered; maar omwille van de uitverkorenen zal die tijd worden verkort. 23 Als iemand dan tegen jullie zegt: “Kijk, dit is de messias,” of: “Daar is hij,” geloof dat dan niet. 24 Want er zullen valse messiassen en valse profeten komen, die indrukwekkende tekenen en wonderen zullen verrichten om ook Gods uitverkorenen zo mogelijk te misleiden. 25 Let op, ik heb jullie dit van tevoren gezegd. 26 Wanneer ze dus tegen jullie zeggen: “Kom mee, hij is in de woestijn,” ga er dan niet heen, of als ze zeggen: “Kijk, hij is daarbinnen,” geloof dat dan niet. 27 Want zoals een bliksemschicht vanuit het oosten weerlicht tot in het westen, zo zal ook de Mensenzoon komen. 28 Waar een lijk is, daar zullen de gieren zich verzamelen.

29 Meteen na de verschrikkingen van die dagen zal de zon verduisterd worden en de maan
geen licht meer geven, de sterren zullen uit de hemel vallen en de hemelse machten zullen
wankelen. 30 Dan zal aan de hemel het teken zichtbaar worden dat de komst van de
Mensenzoon aankondigt, en alle stammen op aarde zullen zich van ontzetting op de borst
slaan als ze de Mensenzoon zien komen op de wolken van de hemel, bekleed met macht en
grote luister. 31 Dan zal hij zijn engelen uitzenden, en onder luid bazuingeschal zullen zij zijn
uitverkorenen uit de vier windstreken bijeenbrengen, van het ene uiteinde van de
hemelkoepel tot het andere. 32 Leer van de vijgenboom deze les: zo gauw zijn takken
uitlopen en in blad schieten, weet je dat de zomer in aantocht is. 33 Zo moeten jullie ook
weten, wanneer je dat alles ziet, dat het einde nabij is. 34 Ik verzeker jullie: deze generatie
zal zeker nog niet verdwenen zijn wanneer al die dingen gebeuren. 35 Hemel en aarde zullen
verdwijnen, maar mijn woorden zullen nooit verdwijnen.

[overweging:]
Het verhaal van God en de mensen, zoals dat in de Bijbel is opgetekend, begint met een tuin en eindigt met een stad.
Een paradijselijke tuin en een stad waarover alleen maar in beelden gesproken kan worden: een stad zo mooi als een bruid die zich opgemaakt heeft voor haar man.

Maar ook in het begin van de Bijbel wordt al gauw over een stad gesproken.
Als verteld wordt dat mensen niet meer broeders hoeder kunnen zijn; als de vraag ‘mens, waar is je broeder’ klinkt en de tegenvraag ‘ben ik mijns broeders hoeder’ een mantra wordt, dan wordt verteld dat er een stad wordt gebouwd.
Kaïn is de eerste stedenbouwer.
De stad van Kaïn, de stad, de plaats waar mensen zich voor elkaar verschansen, waar mensen elkaar ontkennen, dat is onze wereld.
De stad van God, is de gedroomde stad: Jeruzalem – geen dood, geen rouw, geen jammerklacht. Met die stad eindigt de Bijbel, daarmee eindigt de bijbel.

Over Jeruzalem wordt gezongen in de Bijbel. Jeruzalem als beeld van Gods toekomst.
En ook de eeuwen daarna bleef men zingen van Jeruzalem, die gedroomde stad.

Onze aandacht nu voor een lied, nieuw in het Liedboek, met opvallend korte strofen, korte regels, waarin veel wordt gezegd: lied 768.
We gaan met de vinger langs de woorden.

De hemel van hier
is niet de hemel van ooit,
wanneer hemel en aarde voorbijgaan.

De hemel van ooit
dat is de Heer als Hij komt,
als de heersers der aarde gegaan zijn.

De hemel van ooit
dat is: de tranen gedroogd,
en geweld en ellende bedwongen.

De hemel van ooit
dat is de vrolijke stad,
waar God zelf bij de mensen zal wonen.

De hemel van ooit
begroet de aarde van hier
wanneer liefde het leven verandert.

Een lied van de Zwitserse theoloog en dichter Kurt Marti, in 2017 op hoige leeftijd overleden, vertaald in het Nederlands door Sytze de Vries.

Een lied over hemel en aarde.
Of beter: over de hemel van hier en de hemel van ooit.

De hemel van hier ís niet de hemel van ooit.
De hemel van hier, dat is de hemel die is.
Dat is zoiets als: de hemel waar de zon aan staat, waarover ooit gezongen werd: ‘onder de blauwe hemel in de zilveren zon’.
Hemel als beeld voor ruimte, hoogte, wijdte.
Maar over díe hemel gaat het niet.
Over welke hemel het gaat, moet in onze taal uit het verband worden opgemaakt.

Het Engels kent voor het woord ‘hemel’ twee woorden: ‘sky’ en ‘heaven’.
‘Sky’, dat is de hemel van hier, de hemel die ís, zichtbaar.
Onze steden hebben een ‘skyline’.
‘Heaven’, dat is de hemel van ooit, de hemel die komt.
De hemel waar wij om bidden in het Onze Vader. ‘Heaven’ is het woord dat in de Engelse tekst van het ‘Onze Vader’ wordt gebruikt: ‘Our Father, which art in heaven’
‘Sky’ is geen ‘heaven’, de hemel van hier is niet de hemel van ooit.

In een kort gedichtje van slechts enkele regels, had Kurt Marti die tegenstelling tussen ‘hemel’ en ‘hemel’, tussen ‘sky’ en ‘heaven’ zeer beknopt uitgewerkt.

Hij deed dat naar aanleiding van een uitspraak van Gustav Heinemann, die van 1969 tot 1974 president van de Bondsrepubliek Duitsland was, maar daarvóór, vóór zijn politieke loopbaan, president van de synode van de Evangelische Kirche in Duitsland was. Op zijn slotrede op de Kirchentag in 1950 zei Heinemann: 'Eure Herren gehen, unser Herr kommt'. Die 'eure Herren' zijn de wereldheersers, de machthebbers, de politieke kopstukken.
Zíj gaan, onze Heer komt.

Kurt Marti maakte in 1963 van die uitspraak een kort gedichtje: korte regels, weinig woorden.
Dat gedicht werd later omgewerkt tot een lied, waarvan de eerste twee strofen werden:

De hemel van hier
is niet de hemel van ooit,
wanneer hemel en aarde voorbijgaan.

De hemel van ooit
dat is de Heer als Hij komt,
als de heersers der aarde gegaan zijn.

Maar wat is dat: als de Heer komt, die hemel van ooit?

De uitbreiding van de tekst tot vijf strofen kwam later. In die strofen gebruikt Kurt Marti beelden uit de Apocalyps, dat wat Johannes ziet.
Zo concretiseert hij in elke strofe meer en meer wat die 'hemel van ooit' is.
In de tekst is dan geen ruimte voor de 'hemel' of het 'Rijk van God' als een statisch, toekomstig gegeven.
Nee, het is te doen, hier en nu. We bidden erom, steeds opnieuw: laat uw koninkrijk komen en uw wil gedaan worden op aarde zoals in de hemel.
Wij bidden om een aarde waarop het een beetje hemels toe mag gaan.

De derde strofe zegt:

De hemel van ooit
dat is: de tranen gedroogd,
en geweld en ellende bedwongen.

Geen rouw, geen geweld, geen macht van wapens, geen moordaanslagen, geen vergelding, geen Kaïn en Abel, niet 'ben ik mijn broeders hoeder', geen land waarin mensen ontkend worden, waar de één meer is dan de andere, geen eigen volk eerst, geen plaatsen waar mensen in eenzaamheid sterven, geen steden waar mensen worden vermoord om wat ze denken of doen, geen vluchtelingen waar nergens plaats voor is.

Als geweld en ellende bedwongen zijn, als tranen gedroogd worden en gedroogd zijn – dát is de hemel van ooit.

De hemel van ooit..., een wereld zonder...
Maar hoe dan wel?

De vierde strofe van ons lied is de enige strofe waarin in de Duitse tekst niet woorden als 'wanneer' of 'als' voorkomen, zinnen die voorwaardelijk zijn geformuleerd.
Deze strofe is onvoorwaardelijk positief geformuleerd:

De hemel van ooit
dat is de vrolijke stad,
waar God zelf bij de mensen zal wonen.

Nu komt de stad in beeld.
Niet wat wij als 'stad' in ons leven ervaren, met zijn vervreemding, eenzaamheid, criminaliteit, hectiek, chaos. Niet de stad die gebombardeerd wordt
Maar de nieuwe stad, die Johannes ziet, waarover de Bijbel spreekt.
Dat is:

... de vrolijke stad,
waar God zelf bij de mensen zal wonen.

'Hemel' is in de taal van de Bijbel niet een ruimte in een land van ooit, maar dat woord 'hemel' heeft gewoon als betekenis: 'bij God zijn'.

Als je de Duitse tekst van deze strofe letterlijk vertaalt, staat er:

... de vrolijke stad
en God met het gelaat van mensen.

Of: mensen met een goddelijk gelaat.
Mensen, onvoorwaardelijk en herkenbaar beelddrager van God.
Mensen die tot hun bestemming zijn gekomen.
Door beelddrager van God te zijn, tonen wij wat het is om echt mens te zijn, waartoe wij geroepen zijn.
Deze vierde strofe is de kern van het lied, de hemel van ooit is de vrolijke stad.

De vrolijke stad, waar vrijheid is, waar mensen elkaar begrijpen, accepteren, waar muziek wordt gemaakt, levende muziek, waar kinderen spelen, waar mensen zingen en dansen.
De hemel van ooit is de vrolijke stad.

De laatste strofe zegt:

De hemel van ooit

begroet de aarde van hier
wanneer liefde het leven verandert.

Als je deze strofe leest, dan besef je opeens: hier wordt een menselijke handeling benoemd: groeten.
Groeten kan alleen gebeuren als mensen elkaar ontmoeten, de een begroet de ander.
De een ziet de ander aan, mensen herkennen elkaar in het gelaat als beelddrager van God.
In het gelaat van mensen is God herkenbaar.
De woorden laten niet toe dat wij spreken over een toekomst ver weg, een paradijs aan het einde.
Die hemel van ooit, die hemel van eens, die stad waarin God in mensen herkenbaar is, gaat over mij. Daar moet ik aan werken, daar moet ik aan bouwen.

De stad die komt, die hemel van eens, een toekomstdroom?
De dichter is heel praktisch en lijkt te zeggen: begin er nu maar aan.
Tegenover alle ellende in deze wereld, staat de liefde die het leven verandert.
In die liefde wordt iets zichtbaar van de hemel van ooit.

De hemel van hier, zoals in het begin van het lied genoemd, wordt dan de hemel van ooit; de hemel van ooit begroet dan de aarde van hier.
De hemel van ooit groet ons en legt ons het lied van de vrolijke stad in de mond.

Nú nog:
De hemel van hier
is niet de hemel van ooit...
Maar dán:
De hemel van ooit
begroet de aarde van hier...

Pieter Endedijk, endedijk@hetnet.nl

NB: Een uitgebreide toelichting bij het lied is te vinden op het digitale compendium bij het Liedboek: https://www.liedboekcompendium.nl/lied/768-de-hemel-van-hier-7_2_8